

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕНТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЧАСОПИСІ «ДИВОСЛОВО»

Альона ГУЛАЙ

молодший науковий співробітник
відділу української філології ННДІУВІ

Анотація. У статті розглянуто інформаційне наповнення науково-методичного журналу «Дивослово». Зроблено спробу проаналізувати історичний контент на прикладі навчально-методичних матеріалів з української мови. Досліджено статті рубрик «Методика викладання української мови й літератури». Опрацьований матеріал поділено на групи: розробки уроків, методичні рекомендації для вчителів-словесників, позакласні заходи. Застосовано статистичний аналіз у вивченні історичного контенту навчально-методичних комплектів з української мови у журналі «Дивослово». Обґрунтовується висновок про важливість використання навчальних матеріалів історичного контенту на уроках з української мови для всебічного розвитку особистості.

Ключові слова: науково-методичний журнал «Дивослово», історичний контент, методика викладання української мови, українознавство, рубрика, урок, освіта, мовна особистість.

Для сучасного вчителя-словесника важливим є вивчення і застосування у своїй професійній діяльності різного роду навчально-методичних матеріалів (розробок уроків, збірників вправ, методичних рекомендацій, матеріалів позакласних заходів, факультативів тощо). Це зумовлено тим, що традиція передавання досвіду старшого покоління педагогів молодшій генерації залишається актуальною для оновлення освітніх процесів.

Актуальність дослідження репрезентації історичного контенту в матеріалах часопису полягає у необхідності забезпечення навчально-методичного комплекту, який формуватиме в учнів цілісне уявлення про Україну та світове українство.

Своє бачення вивчення підходів до аналізу історичного контенту в навчально-методичних комплектах з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів і необхідність його дослідження у сучасній освітній парадигмі першими виклали у своїх працях С. Єрмоленко та А. Пономаренко [5, 9].

Мета даної роботи – вивчити історичний контент у навчально-методичних матеріалах журналу «Дивослово», визначити засоби його реалізації, з'ясувати освітньо-виховне значення історичного компонента у формуванні мовної особистості учня.

Для моніторингу було обрано дванадцять номерів часопису «Дивослово».

Науково-методичний журнал «Дивослово» (до 1993 р. «Українська мова і література в школі») має виразний методичний характер, але водночас відіграє важливу роль у формуванні світогляду значної частини українського суспільства. Це джерело світоглядних орієнтацій учителів багатьох поколінь. Часопис започаткований у 1951 р. як двомісячники «Українська мова в школі» та «Література в школі»; у 1963 р. їх об'єднано під загальною назвою «Українська мова і література в школі». З 1994 р. журнал отримав назву «Дивослово». Видання відображає реальний стан функціонування мови; формує уявлення про українську мову як рідну, розвиває мотивацію її вивчення; подає навчально-методичні рекомендації. «Дивослово» орієнтує вчителів на виховання україномовної особистості, яка здатна самостійно мовно-культурно ідентифікувати себе.

Часопис складається з трьох незмінних розділів: «Методика викладання мови й літератури», «Мовознавство», «Літературознавство і компаративістика». У ньому публікуються матеріали з актуальних питань мовознавства і літературознавства, методики викладання української мови й літератури, методичні рекомендації, розробки уроків, а також матеріали олімпіад, конкурсів, сценарії виховних і гурткових заходів, рецензії на науково-популярні й методичні книги.

Цінність змістового наповнення журналу полягає в популяризації новітніх педагогічних технологій, узагальненні передового педагогічного досвіду, зокрема, представлено методичні розробки таких відомих методистів-практиків, як Л. Варзацька, В. Задорожний, Г. Ключек, Л. Мацько, Г. Токмань та ін.

За нашими підрахунками, навчально-методичні матеріали з української мови становлять 45%, з літератури – 65% (Рис. 1).

Для зручності опрацювання матеріал класифікуємо на три групи:

- 1) розробки уроків;
- 2) методичні рекомендації для вчителів-словесників;
- 3) позакласні заходи (гурткова, виховна робота).

Більшу частину змістового наповнення журналу (50%) становлять розробки уроків для учнів 7–11 класів, які розміщені у рубриках «Особистісно зорієнтоване навчання», «Дидактична скарбничка», «Компетентнісне навчання», «Презентація навчального закладу», «Робітня вчителя-словесника».

Історичний контент найбільше представлений у розробках уроків журналу. При цьому відомості з історії в навчально-методичних матеріалах часопису розглядаємо в широкому значенні: не лише як історичну інформацію (події, постаті, епохи), а й беремо до уваги висвітлені факти з історії культури, літератури, мови, мистецтва тощо.

Дослідження статей журналу, у яких подано розробки уроків, дають можливість стверджувати про широкий контекст історичних матеріалів. Наприклад, уроки С. Байдусь, Т. Музиченко-Мельник, Є. Романюк, Т. Шеремета [3, 10] та ін. пропонують комплекс вправ, зміст яких відображає відомості з усної народної творчості

та історії української мови. Також залучено літературознавчі матеріали, що представляють періоди літератури XIX ст. (творчість В. Забіли, А. Чужбинського, Т.Шевченка) та XX ст. (період «шістдесятництва»).

Домінує інформація з історії України в уроках С. Байдусь та Л.Хижкіної, Н. Дуняшенка. Автори подають вправи, зміст яких відображає відомості з історії козаччини (кобзар, Іван Сірко, Мазепа), з історії українських міст і областей (краї Донеччини, Закарпаття), з історії українських річок (Південний Буг, Дніпро). Використання на уроках української мови статей С. Байдусь та Л. Хижкіної допоможе вчителю застосовувати інтегративний підхід для актуалізації знань учнів з історії української держави.

Історичний контент в деяких статтях журналу представлений як історія літературного процесу. Відомо, історія нашого народу неможлива без сторінки української літератури. Залучення літературознавчого матеріалу в навчально-методичних комплексах часопису зумовлено важливістю вивчення ідеотворчих постатей, що стали культурними патернами українців у світовому літературознавстві. По-новому відкрити для себе постаті Т. Шевченка та В. Стуса учням допоможе матеріал уроку Т. Шеремета. Автор статті запропонував концепцію уроку, завдання якої полягає у вивченні теми «Односкладне речення» на прикладі творів українських письменників.

Вивчити і зрозуміти історію свого народу неможливо без знання усної народної творчості. Автори уроків Н. Гончарук і С. Коваленко подають комплекс навчально-методичних розробок, які побудовані на матеріалах фольклору (прислів'я, приказки). Цінність таких уроків у тому, що учні, вивчаючи усну народну творчість, долучатимуться до українознавчої традиції свого народу, звичаїв, побуту давніх і сучасних українців.

Звичайно, навчально-методичний журнал «Дивослово» побудований за іншим принципом, ніж підручники з української мови. Проте інформаційне наповнення видання допоможе виокремити для вчителів певний комплекс матеріалів з обраної теми і поєднати підруничковий матеріал з матеріалом часопису. У цьому і полягає актуальність такого виду навчально-методичних матеріалів для вчителів-словесників.

Педагог, який намагається розширити матеріал уроку, використати різні підходи до вивчення однієї і тієї ж теми, застосовуватиме інтегративний підхід на уроках української мови, досягне бажаних і перспективних результатів у роботі з учнями. На допомогу вчителю у журналі «Дивослово» подані окремі інтегративні уроки.

Одним із таких є урок С. Коваленка і О. Козової «У писанці життя й надія воскресає». Новаторство й актуальність скомпонованих завдань полягають у залученні соціокультурної теми на уроці з української мови. Учні матимуть змогу вивчити нову тему «Стилістичне забарвлення значущих частин слова: префіксів і суфіксів» та ознайомитися з українською традицією писанкарства.

У розглянутому уроці доречно підібраний ілюстративний матеріал: картина із зображенням колективу українських дівчат-майстринь, які демонструють майстерність розпису писанки. Учні також матимуть змогу ознайомитися з ілюстрацією фотомалюнків писанок на Львів-

щині і на о. Хортиця та з Музеєм писанки в Івано-Франківську.

Отже, комплекс вправ С. Коваленка та О. Козової репрезентує історичний контент, а саме представляє формування культурних традицій давнини і сучасності. У даному разі важливо також наголосити на актуальності ознайомлення учнів не просто з традицією писанкарства, її становленням і розвитком, а й майстерністю писанкарства. Ще одним важливим аспектом уроку є комплекс вправ, що ознайомлює учнів з поезією, присвяченою темі писанкарства у творчості М. Стельмаха та В.Крищенка.

Розглянуті навчально-методичні матеріали із залученням історичного контенту підтверджують свою важливість для навчально-виховного процесу в сучасній парадигмі освіти.

О. Дрик пропонує розробку уроку «Мій життєвий вибір» у культурному контексті, а саме ознайомлення учнів із життям і творчістю талановитих людей в історії людства (Леонардо да Вінчі, І. Марчук) [5, 10]. Такий підхід до вивчення нового матеріалу допоможе учням збагатити уявлення про твори мистецтва, культуру свого народу, формувати світоглядні засади випускника школи.

Отже, комплексний матеріал розробок уроків представляє історичний контент у широкому значенні. Історичний матеріал у вправах і завданнях до уроків допоможе учням у засвоєнні інформації з історії України. Його використання у навчально-методичних комплексах з української мови є доцільним і необхідним матеріалом для формування мовної особистості III тисячоліття.

А.Пономаренко зазначає, що історичний контент – це сегмент українознавчого змісту підручників з української мови, оскільки формує цілісне уявлення про Україну та світове українство [9, 109]. Історичний контент у журналі «Дивослово» – це перспективний підхід до виховання мовно-культурної особистості на уроках української мови.

Отже, досліджений контент у навчально-методичних матеріалах журналу, а саме розробки уроків, представлений такими видами (Рис. 2).

Група матеріалів «Методичні рекомендації для вчителів-словесників» розміщена у рубриках «Робітня вчителя-словесника», «Дидактична скарбничка» та «Науковець – практикові».

Стаття В. Бабак подає рекомендації письмового відгуку на твір мистецтва. Історичний контент представлений як спроба долучитися до вивчення творчості народної художниці М. Приймаченко у контексті українського живопису. Як ілюстративний матеріал розміщено на сторінках журналу малюнки художниці: «Соняшник життя», «Дикий чаклун», «Квіти».

Розроблені методичні рекомендації В. Бабак можуть слугувати вказівкою для вчителів-словесників під час вивчення художньої творчості автора названих композицій та його значення у культурній традиції малярства.

Про виховання мовно-культурної особистості йдеться у статті «Пересопницьке Євангеліє – національна святиня українців» Л.Марушкевич. Історичний контент тут заприявлений як комплексний підхід до вивчення давніх священних текстів української мови, які представляють історичні корені української духовності. Наведені відомості з історії становлення письменства Київської Русі та середньовіччя сприяють актуалізації та поглибленню знань учнів про духовні

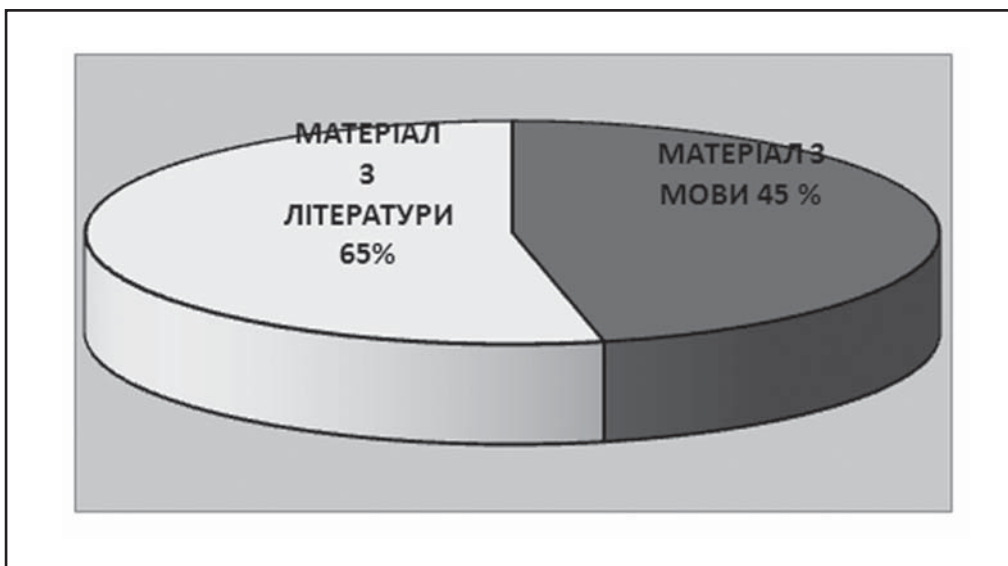

Рис. 1. Розподіл матеріалу з методики викладання української мови та літератури у журналі «Дивослово» за 2012 р.

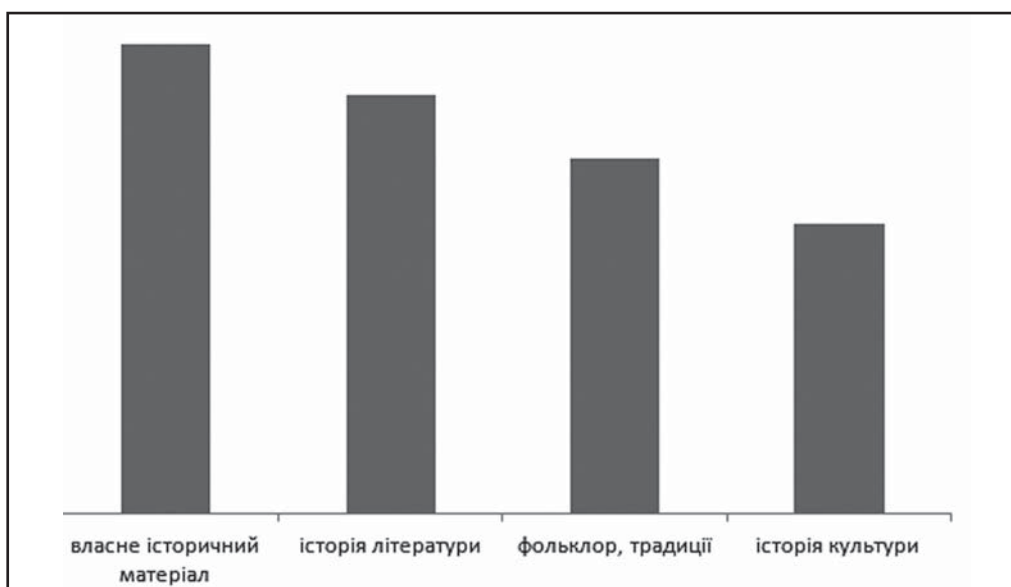

Рис. 2. Репрезентація видів історичного контенту у навчальних матеріалах з української мови у журналі «Дивослово»

витоки українців та становлення писемної традиції (на прикладі пам'яток: «Пересопницьке Євангеліє», «Лексикон» Памви Беринди, «Грамматика словенська» Мелетія Смотрицького). Використання саме таких матеріалів історичного контенту у межах сучасного освітнього стандарту зумовлене необхідністю вивчення історії України учнями шкіл та належного відкоментування учителями української мови, літератури, історії.

Виховання мовної особистості у загальноосвітніх навчальних закладах залежить від різних видів здійснюваної роботи вчителів з учнями. Майстерність педагогічного спілкування – важлива умова формування саме мовно-культурної індивідуальності з національним світоглядом. Позакласні заходи, гурткові роботи чи не найбільше сприяють цьому.

Навчально-методичні матеріали журналу «Дивослово» пропонують учителям-словесникам такого роду дидактичну роботу. На позакласних

заходах актуалізується залучення матеріалів з історії свого та інших народів, українознавчі матеріали, що сприяють вихованню мовної особистості. Такі види матеріалів розміщені у рубриках журналу «Позакласна робота» та «Гурткова робота». Стаття О. Алексеєвої «Наша мова – мова вічної землі, наше слово – слово вічного народу!» присвячена темі української писемності та мови. Авторка розробила сценарій вечора-конкурсу для старшокласників, головною метою якого є актуалізація знань учнів про історію українського письменства. Історичний контент виховного заходу представлений як історія українського письменства в іменах Лесі Українки, І. Франка, В. Стуса, Ліни Костенко та ін., які своєю творчістю утверджували право на існування української мови та національних витоків нашого народу.

Проведення заходів, матеріали яких побудовані на історичних відомостях та українознавчому контенті, а також апробація такого роду

дидактичних розробок є необхідною умовою для розвитку перспективи освітніх процесів і впровадження інтегративних підходів на уроках з української мови та позакласних заходах.

Перспективність використання методичних матеріалів журналу «Дивослово» у навчальному процесі пояснюється ще й тим, що часопис пропонує на позакласних заходах вивчення особистостей, які мають значення для українців. Цікавою і потрібною для вчителя-словесника є стаття І. Павлів про національного Героя України В'ячеслава Чорновола («Провісник духовної свободи»). Матеріал статті побудований за таким принципом, що ознайомлення учнів-старшокласників із життєвим шляхом В. Чорновола тісно пов'язане з історичними періодами української держави (від Великої Вітчизняної війни і до періоду «перебудови»). Вивчення значущої постаті в контексті доби – один з основних шляхів розуміння й усвідомлення учнями доленосних періодів українського світу.

Отже, історичний контент у навчально-методичних розробках журналу «Дивослово» (позакласні заходи, гурткова робота) представлений такими видами матеріалів:

- 1) історія української мови;
- 2) історія українського письменства;
- 3) націєтворчі постаті в історії України.

Нове покоління навчально-методичних матеріалів з української мови орієнтоване на формування в учнів знань своєї історії та українознавчої традиції народу. Навчальний матеріал часопису спрямований на те, щоб конкретизувати у школярів уявлення про рідну землю та свій народ.

Системні явища мови дописувачі журналу пропонують вивчати на прикладах розроблених завдань і вправ із залученням відомостей з історії України. Отже, уявлення учнів формуються під впливом безпосереднього сприймання інформації про культуру і мистецтво, літературу і мову українського народу. Таке сприйняття містить емоційну домінанту, що виражає ставлення особистості до певних історичних реалій.

Алена Гулай

Исторический контент учебно-методических материалов по украинскому языку в журнале «Дивослово»

Аннотация. В статье рассмотрено информационное наполнение научно-методического журнала «Дивослово». Сделана попытка проанализировать исторический контент на примере учебно-методических материалов по украинскому языку. Исследованы статьи рубрик «Методика преподавания украинского языка и литературы». Обработанный материал разбит на группы: разработки уроков, методические рекомендации для учителей-словесников, внеклассные мероприятия. Применен статистический анализ при изучении исторического контента учебно-методических комплектов по украинскому языку в журнале «Дивослово». Обосновывается вывод о важности использования учебных материалов исторического контента на уроках украинского языка для всестороннего развития личности.

Ключевые слова: научно-методический журнал «Дивослово», исторический контент, методика преподавания украинского языка, украинознавство, рубрика, урок, образование, языковая личность.

Al'ona Gulai

Ukrainian language educational-methodological historical content in periodical «Dyvoslovo»

Annotation. The article views informative filling of scientific-methodological periodical «Dyvoslovo». AN attempt is made to analyze historical content on the example of Ukrainian language educational-methodological materials. Articles of «Ukrainian language and literature teaching methodology» rubric are researched. Finalized material is divided into such groups: lessons elaboration, methodological recommendations for language teachers, out-of-school activities. Statistic analysis is applied in the study of Ukrainian language educational-methodological historical content in «Dyvoslovo» magazine. Conclusion is proved about the importance of historical content materials usage during the Ukrainian language lessons for universal development of a personality.

Key words: scientific-methodological periodical «Dyvoslovo», historical content, Ukrainian language teaching methodology, Ukrainian studies, rubric, lesson, education, language personality.

Зрозуміло, використання історичного контенту у навчально-методичних комплектах з української мови – надзвичайно актуальний підхід до формування світогляду школярів, цілісного уявлення про історію держави, культури, мистецтва. Історичний матеріал, який по-різному представлений у журналі «Дивослово», доповнює на уроках мови інформацію про відомі постаті України, зокрема державних діячів, письменників, художників, що позитивно позначається на патріотичних настроях молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева О. «Наша мова – мова вічної землі, наше слово – слово вічного народу!»: Сценарій вечора-конкурсу для старшокласників // Дивослово. – 2012. – № 11. – С. 14–17.
2. Бабак В. Дивосвіт Марії Приймаченко // Дивослово. – 2012. – № 6. – С. 18–21.
3. Байдусь С. Словосполучення як одиниця синтаксису (Урок в 11 класі) // Дивослово. – 2012. – № 1. – С. 2–3.
4. Дрик О. «Мій життєвий вибір». Інтегрований урок мови і мовлення в 11 класі // Дивослово. – 2012. – № 7. – С. 10–12.
5. Єрмоленко С. Мета мовної освіти – навчити думати, говорити, творити // Українознавство. – 2006. – № 3. – С. 158–165.
6. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. – К.: Інститут українознавства, 1993. – 16 с.
7. Коваленко В., Козакова О., Хижкіна Л. У писанці життя й надія воскресла // Дивослово. – 2012. – № 4. – С. 7–12.
8. Марушкевич Л. Пересопницьке Євангеліє – національна святиня українців // Дивослово. – 2012. – № 2. – С. 13–15.
9. Пономаренко А. Репрезентація історичного контенту в підручниках з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів: підходи до аналізу // Українознавство. – 2012. – № 1. – С. 108–110.
10. Романюк Є. Завдання з культури мовлення: слововживання // Дивослово. – 2012. – № 1. – С. 12–15.
11. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. Пентиліук М. – К., 2003.
12. Шляхова В. Українознавче наповнення нового покоління підручників рідної мови // Українознавство. – 2008. – № 4. – С. 170–173.